

Oppgjøret med okkupasjonsårene

Odd Melsom: Fra kirke og kulturkampen under okkupasjonen. Institutt for norsk okkupasjons-historie.

I og for seg er det riktig at og den side av okkupasjonsfron- kommer til orde, man har kendeles en følelse av at meget det som hendte før, under og ter krigen er et slags tabu. Og Odd Melsom var i forreste rekke blant pressefolkene i N. S.

Jeg tror at Melsom ikke er velt på det rene med, at den alminnelige kvinne og man har Norge i de fem årene, identiserte N.S. med okkupasjonsmakten. Og når han ikke er på et rene med den forutsetning, å er det vel fordi han selv gjør det og N.S. innbød til en slik oppløsning.

Uten at man forstår den side av fronten, kan man ikke berøpe det som hendte.

Det faller naturlig for meg å begynne med pressen. Jeg burde kanskje føle det som en for- termelse at min avis, Småalenenes Amtstidende, ikke er tatt med i forfatterens liste over alle aviser, som utkom under hele krigstiden. Og hvorfor utkom disse aviser?

Jo, fordi de fikk ordre om det. Så enkelt var det. Og hvorfor ble jeg og andre i avisene? Jo, fordi vi er en tverrpolitisk avtale skulle bli der. Et redaksjonskontor er, iallfall i provinsen, et sted hvor alle kan komme med nyheter, fordi en pressemann tritt – eller iallfall flere enn andre – kunne ferdes rundt i hele landets «nedlagsdistrikter». Men selvsagt trodde ikke et

menneke i Halden-distriktet at det var min mening, det som stod i avisen. På samme måte var det i alle avisdistrikter. Det er derfor uriktig, når forfatteren tillegger de omtalte aviser, som stående bak de siterte utsagn.

Når det gjelder Aftenposten, må N.S. ha hatt betydelige vanskeligheter. Sommeren 1942 fikk jeg, i Halden, et spørsmål fra N.S., via en mann som jeg kjente fra Studenter-samfundet, om jeg ville overta sjefredaktørstillingen i Aftenposten. Det var ikke vanskelig å svare på det. Jeg sa bare at hvis Aftenpostens leder henvendte seg til meg, var det naturligvis en overveieelse verd. Enda en gang til kom en telefon fra ham om samme sak, og da sa jeg bestemt nei, fordi jeg hadde kjøpt aksjemajoriteten i min avis, og akttet å bli i Halden. Det var jo helt på det rene at det man ønsket, var mitt etternavn, som hadde god tradisjon i Aftenposten.

Forresten vil jeg tilføye, at jeg har gjennomlevet de to verdenskriger i pressemiljø, og jeg fant ut at det var meget vanskeligere å være redaktør under den første krig enn den annen. Under den første verdenskrig trodde folk det som stod i avisen, under den annen krig trodde de det ikke. Jeg har en kasse på loftet med direktiver fra sensurnyndighetene, som ikke ble brukt, og jeg har ikke hatt hjerte til å brenne dem. Der ligger også chifferbrev fra korrespondansen med våre forbindelser i Sverige. Det var en enkel kode, vi hadde samme roman på begge sider og brukte et avtalt system med side- linjer og antall bokstaver. I det antall av høyt begavede

kunstnere, som Melsom forteller om, som gikk inn i N.S., er mange som jeg har den største respekt for, som kunstnere. Ingen av dem hadde såvidt jeg kan se, spilt noen rolle i politikken. Den politiske ukyndighet var like stor som deres kunstneriske evne. De av dem, som var av stor kunstnerisk verdi, er det fortsatt. Jeg behøver bare nevne navn som Hamsun, Cally Monrad, Christian Sinding, Søren Rønsager, David Monrad Johansen. Det kunne nevnes flere. Man gjør feil hvis man bedømmer deres kunstneriske prestasjoner etter den nasjonalromantiske bølgen som gikk over dem i okkupasjonsårene.

En ting er jeg fullt enig med forfatteren i. Det var galt å eksekvere dødsdommen over professor Ragnar Skancke. Vel var han ansvarlig, overfor nordmennene for aksjonen mot lærerne, kirken og universitetet, men i 1948 var stemningen blitt såvidt normalisert, at man nøkternt burde ha nedsatt straffen til livsvarig.

At Quisling og Hagelin fikk lovens strenge straff, kan det ikke innvendes noe imot. De hadde allerede før krigen forbindelse med den vordende fiende og forsynte ham med opplysninger som stred mot landets sikkerhet. At Jonas Lie måtte få samme skjebne var rimelig, men han tok straffen i sin egen hånd. Riisnes var som «justisminister», med ansvar for de mord, som fant sted, bl.a. på politifullmektig Eilifsen. Men Riisnes var så heldig, å bli sinn- syk, da hans sak skulle opp i lagmannsretten. Men det kunne dødsdommene for politisk for-

ræderi også ha sluttet. Av en annen karakter er Rinnanbandens masse-mord, i tyskernes erend. Rinnanbandens adferd ligger på et helt annet plan enn alt det øvrige som hendte under okkupasjonen.

Jeg er kommet til, at en av grunnene til at oppgjøret etter krigen ble av en slik bitterhet, var at en – av nordmenn i sin almindelighet – plutselig får vite, at det var straffbart å være medlem av et politisk parti. Det var ukjent i Norge. I 1940 var det ikke ulovlig, – enn si straffbart, å være medlem av Nasjonal Samling eller noe annet parti. Heller ikke har det hendt at et partis medlemmer blir økonomisk ansvarlig for de dumheter ledelsen begår. Også det var ukjent for norsk rettsvesen. Og så ble det attpå til gitt tilbakevirkende kraft. Begrepsmessig kunne et partimedlem ikke være straffbart, med mind- det knyttet seg til kriminelle forhold. Det var straffbart å myrde folk (som med Rinnanbanden), men ikke fordi de var medlemmer av N.S.

Det ser ut litt på begrepene, fra begge sider, hvis man tenker på å komme til forståelse av disse problemer. Det er nødvendig at de som var medlemmer av N.S. forstår at «jøssingene» måtte sette likhetstegn mellom dem og okkupasjonsmakten. Det var Terboven som brøt forhandlingene sommeren 1940, og utnevnte de kommisarske statsråder. Det var Terboven, som avskaffet de legitime organisasjoner i politikk og næringsliv. Det var Terboven som

utnevnte Quisling til ministerpresident, og hele tiden lot ham forstå at Quisling og N.S. intet kunne utrette uten Terbovens samtykke. Det var ikke til å misforstå at Quisling ikke engang kunne utvirke benådning for dødsdømte nordmenn, i det øyeblikk han fryktet at Terboven da ville ta saken i sin egen hånd. (Eilifsen). Unge mennesker ble narret til å gå i frontkjempertjeneste, hvor de satte livet inn, under tysk kommando. Da Østfold Presseforening ble erklært ulovlig av Terboven, og medlemmer av denne forening møttes til en rvangsfri selskapielig anledning i Sarpsborg, ble samtlige som deltok i selskapet, dagen etter innkalt til tysk Gestapo, for å forklare hva man hadde snakket om.

På den annen side finner jeg det ikke vanskelig å erkjenne at blott og bart medlemskap av N.S. ikke burde kvalifisert til straff, og heller ikke burde etablert noen solidarisk erstatningsplikt for all den etendighet partiets ledelse hadde avstedkommet.

Det er kanskje ikke så rart, at mange av N.S. medlemmer ikke forstod at Terboven lekte «post og røver» med Quisling. Det var lite smigrende at Quisling lot seg bruke på den måten, i betraktning av hans utvisomt store intelligens. To tapte stortingsvalg i 1930-årene, burde fortalt ham at han ikke var noen førertype. Men der sviktet altså intelligensen, og dragsuget etter ham, ble skjebnesvangert for mange utmerkede mennesker.

Hakon Dieben.

x) 182 om å få Oppgjøret til være uttømmende NB! Helt høyt som...

Knut
31.9.30. rekvirert
mi det Dieben
skriver som meget
positivt.
Det endrer seg.

Fredrikstad Blad/Parpen onsdag 3. september 1930 100719